

'Gronings dialect gaat steeds de kant op van het Nederlands

Door Siemon Reker

Dr. Siemon Reker is streektaaldeskundige. In 1989 promoveerde hij op een onderzoek naar het Groninger dialect. Momenteel is hij bezig met een project om de grammatica van het Gronings vast te leggen. Hij is kandidaat voor de post van bijzonder hoogleraar Gronings aan de Rijksuniversiteit Groningen.

GRONINGEN - Het Gronings dialect verandert. Het blijkt snel te kunnen wijzigen: van grootvader op (achter)kleinkind. Het voltrekt zich stapsgewijs en er zijn goede redenen om het daarmee eens te zijn. Per slot van rekening blijft het Gronings, maar het schuift in fors tempo op in de richting van het Nederlands.

Waar de één zich kwaad over maakt, dat vindt de ander interessant en verdient er misschien zelfs z'n brood mee. Neem nu een bekend geval als deze Nederlandse zin: "**Hun** zijn direct vertrokken."

Sommigen zullen daar niets vreemds aan zien: een normale Nederlandse zin en daarmee uit. Voor die mensen geldt wat voor anderen absoluut niet mogelijk is. "**Hun**" kun je voor de meeste taalgebruikers niet als onderwerp van een zin gebruiken. Mogelijk is wel: "**Zij** zijn direct vertrokken", en ook: "We hebben **hun** het boek gegeven."

"Hun" kan niet de baas zijn van een zin, het onderwerp, wel meewerkend voorwerp. Maar daar komt verandering in. Over een aantal Nederlands sprekende generaties zou die eerste zin "Hun zijn direct vertrokken" best eens een onomstreden zin kunnen zijn. Talen passen zich aan.

Jullie

Zo is "jullie" een bepaalde periode "jelui" geweest en zo was het Engelse "you" oorspronkelijk ook een meewerkend voorwerp dat pas later tot onderwerp is geworden en geen Engelstalige die daar nu onder gebukt gaat. Vast en zeker is dat anders geweest in de tijd dat die verandering zich voltrok: daar gaat tijd mee heen en in die periode van overgang kan ergernis ontstaan bij mensen die vast willen houden aan de oudere vorm en daarvoor de gebruikers van de nieuwe variant verketteren.

Als er momenteel één ding duidelijk is, dan is het 't tempo waarmee Nederlandse dialecten zich van generatie op generatie veranderen. Het fascinerende daaraan is niet alleen het tempo als wel de systematiek die te zien is, want het motto kan luiden: geen enkele verandering is zonder reden.

Voor taalkundige bestudering is zoiets natuurlijk een goudmijn, dialectsprekers mogen daar anders over denken. Als voorbeeld daarvan kan een geval dienen dat parallellen heeft met die vervanging van het Nederlandse **zij** door **hun**. De Nederlandse voornaamwoorden **u** en **jullie** hebben een verschillende betekenis. **U** (enkelvoud) geeft afstand aan, **jullie** (meervoud) is als het ware dichterbij.

Oudste sprekers

Voor het grootste deel van Groningen (ik moet een uitzondering maken voor het Westerkwartier) geldt dat de oudste dialectsprekers in meerderheid één vorm hebben voor zowel het Nederlandse "u" als "jullie". Die vorm is (het zal Drenten verbazen) **ie** en heeft altijd een meervoudig werkwoord bij zich.

Het Groningse "ie lopen" betekent dus zowel "u loopt" als "jullie lopen". (Tussen twee haakjes: voor nogal wat Nederlanders kan of kon ook heel goed het enkelvoudige "jullie loopt.") Als voorwerpsvorm komt voor beide **ie's** **joe** voor: "Wie zagen **joe** lopen" (= Wij zagen u/jullie lopen). In schema de meest gebruikte vormen van de oudste generatie.
Ned. u = Gron. **ie**
jullie = **ie**

Bij de volgende generatie is er een verschuiving te zien. De twee Nederlandse vormen vragen als het ware om twee verschillende vormen in het Gronings. Die Nederlandse invloed gaat samen met een algemenere druk die op het systeem wordt uitgeoefend en die vergelijkbaar is met de vervanging van "zij" door "hun" (de onderwerpsvorm verdrongen door de voorwerpsvorm).

Een van beide **ie**-vormen wordt in de tweede generatie vervangen door de voorwerpsvorm **joe** en daarmee is het systeem aangepast in de richting van het Nederlands, want voor twee verschillende Nederlandse woorden hebben we nu ook twee verschillende Groningse vormen. In schema:
Ned. u = Gron. **ie**
jullie = **joe**

Daar zit meer logica achter. De Nederlandse vormen beginnen met dezelfde klank als de Groninger tegenhangers: **jul-lie** en **joe**, en het keelklikje dat te horen is voor 'u' kan de goede verstaander ook waarnemen voor 'ie'.

De verandering gaat evenwel door, zo blijkt als we kijken naar wat de meeste mensen uit de nu volgende generatie zeggen. De vorm **joe** wil nu ook **ie** (= u) vervangen, want dan is ook zo ongeveer het laatste restje van oude naamvalsvormen verdwenen.

Kennelijk is dat een argument dat voor de taalgebruikers zwaarder telt dan de behoefte om voor twee verschillende betekenissen ook twee verschillende vormen te hebben. In schema voor deze derde generatie:
Ned. u = Gron. **joe**
jullie = **joe**

Veenkoloniën

We gaan nog een stapje verder en kijken naar de vierde generatie, de jongste. Deze kiest in meerderheid voor dezelfde vormen als de vorige leeftijdsgroep, maar een nieuwe verandering dient zich aan. Deze is het sterkst aanwezig in de Groninger Veenkoloniën maar lijkt zich vandaaruit uit te gaan breiden over een veel groter deel van Groningen.

De vernieuwing is nu duidelijk te zien als een vernederlandsing: het tweede **joe** (=jul-lie) begint **jullie** te worden. In schema:
Ned. u = Gron. **joe**
jullie = **jullie**

Van grootvader op (achter)kleinkind is er in deze eeuw in iedere generatie een wijziging opgetreden in de persoonlijke voornaamwoorden, die misschien ook al wel in een eerdere fase aan de orde was (was **ie** mogelijk vroeger **jie**?).

Die verschuivingen in de richting van het Nederlands kunnen in de toekomst doorgaan, maar noodzakelijk is dat niet. Bij de jongste generatie zou **joe** (=u) nog vervangen kunnen worden door het Nederlandse **u**. Maar wie zegt dat het uitgesloten is dat bijvoorbeeld het Engelse **you** daar een stokje voor steekt? Dat zou aanleiding kunnen zijn tot een grappige bespiegeling: Europa '92 als steun voor het Groningse dialect.